

stručnjaka, već među publiciste, veoma širokog interesa i vrlo velikih ambicija”. Gotovo svi njegovi radovi napisani su na talijanskom jeziku, ali pisao je i na latinskom, njemačkom i hrvatskom jeziku.

U zadnjim se poglavljima Strčić ponovno osvrnuo na polemiku oko pisanja Barbančeva prezimena, istaknuvši da je Stanković jedan od rijetkih istaknutijih kulturnih radnika Istre u prvoj polovici XIX. stoljeća. Smatra da je bio “prepušten zaboravu, jer su ga se Hrvati odricali, a Talijani su ga nastojali zaboraviti”. Strčić zaključuje da se Stankoviću možda ne mogu pripisati iznimne ljudske osobine ili istaknuta društvena uloga, niti se mogu previsoko ocjenjivati njegove književne vrijednosti, nego da je više zanimljiv njegov oportunistički oporok.

Na kraju se nalazi “Kazalo osobnih imena i prezimena” (158-166) i sažetak na talijanskom jeziku (167-172).

Mnogobrojne bilješke na kraju svake cjeline ukazuju na znanstveni pristup pisanju biografije znamenitoga Barbanca, ali pružaju i poticaj novim istraživanjima, s obzirom na to da je navedena gotovo sva građa o Stankoviću. Vjerujemo da će ova monografija naići na zanimanje i kod šire publike jer se autor koristio iznimno jednostavnim i zanimljivim stilom pisanja.

Željko Cetina

Marino Manin, *Istra na raskrižju. O povijesti migracija pučanstva Istre*, Zagreb: Profil, 2010., 171 str.

Knjiga *Istra na raskrižju* u kojoj autor obrađuje povijest migracija istarskoga stanovništva sastoji se od osam poglavlja nakon kojih slijede zaključci na engleskom i talijanskom jeziku, kazalo osobnih imena, kazalo zemljopisnih naziva te naposljetku kazalo ilustracija.

U prvom poglavlju, koje je ujedno i uvod, autor napominje kako je njegovo djelo nastalo objedinjavanjem sadržaja šest znanstvenih radova nastalih tijekom proteklih desetak godina koji se bave sličnom tematikom. Nadalje autor daje uvid u teme kojima će se njegova knjiga baviti, a to su uvjeti naseljavanja novopridošlog stanovništva u mletačku Istru, naseljavanje Hrvata na područje mletačke Istre koje je danas pod slovenskim suverenitetom, odnos stanovnika istarskog poluotoka prema Trstu, djelovanje

Đačkoga internata u Karlovcu (1919. – 1925.) i Zagrebu (1925. – 1941.), tajno popisivanje istarskih Hrvata 1939. godine te ljudski gubici i egzodus u Istri tijekom i nakon Drugog svjetskog rata.

“Uvjeti useljavanja novopridošlog stanovništva u mletačku Istru” naziv je drugog poglavlja u kojem Manin razmatra problematiku upravljanja neobrađenim zemljištima i drugim zapuštenim dobrima tijekom mletačke uprave u Istri. Na temelju analize isprava o investiturama razmotrene su okolnosti pod kojima su zapuštena zemljišta dodjeljivana stanovnicima na obradu na području Vodnjana između 1585. i 1625. godine. S obzirom na to da se razlikuju i po formi i po sadržaju, autor ih dijeli na one koje su izdavali istarski providuri prije 1592. i one izdavane nakon te godine od strane rašporskoga kapetana. Osim što se razlikuju po službenoj osobi koja ih izdaje, razlikuju se i u drugim elementima. U investiturama koje je izdavao istarski providur (ukupno ih je izdao 20), među osobama kojima je dodijeljen posjed samo su tri stranca, a samo se jedan spominje kao novi stanovnik. U tom su se razdoblju dodjeljivale isključivo manje neobrađene zemljišne čestice. U skupini investitura koje je dodijelio rašporski kapetan broj se stranaca više nego udvostručuje. Od ukupnoga broja investitura, u više od dvije trećine slučajeva se radi o dodjeli većih ili manjih zemljišnih čestica, dok kuće predstavljaju tek nešto više od petine ukupnoga broja, a dodjeljivao ih je samo rašporski kapetan. Radi lakšega uvida u razlike među investiturama, na kraju se poglavlja nalazi 12 tablica koje donose prikaz nekretnina koje su dodjeljivali istarski providuri i rašporski kapetani, zatim udio stranaca kod investitura, prikaz međusobnih odnosa stanovnika koji su dobivali nekretnine, prikaz vrsti dodijeljenih nekretnina te prikaz njihove veličine, stanja, lokacija, kao i etničke pripadnosti primatelja nekretnina.

Treće se poglavlje bavi Hrvatima u slovenskome dijelu Istre u vrijeme mletačke uprave. U ovome poglavlju autor pokušava odgovoriti je li i, ako jest, u kojim razmjerima došlo do naseljavanja hrvatskoga etneta na sjeverno područje mletačke Istre koje je obuhvaćalo i današnje Slovensko primorje. Zbog demografske krize i gotovo potpune depopulacije koja u mletačkoj Istri doseže vrhunac u vrijeme Uskočkoga rata, mletačke su vlasti poticale napučivanje opustjelih i neobrađenih krajeva novim stanovnicima. U današnjem Slovenskom primorju najviše su stradala područja Milja, Kopra, Izole i Pirana. Autor zaključuje da je neosporno kako su Hrvati prisutni na današnjem slovenskom etničkom prostoru još od ranoga srednjeg vijeka, a

njihov se broj u doba demografske krize povećao prisutnošću vojnika koji su novačeni pretežito u Dalmaciji te spontanim preseljavanjem stanovništva iz drugih dijelova Istre. Istaknuta je djelatnost zadarskih franjevac koji su se u bogoslužju služili hrvatskim jezikom i glagoljicom, što je omogućilo opstojnost hrvatskoga identiteta sve do današnjih dana.

Tema je četvrtoga poglavlja odnos stanovnika Istre prema Trstu, s kojime povezanost traje još od antičkih vremena. Ta je povezanost tijekom srednjeg vijeka oslabila zbog karakteristične dekadencije urbanih aglomeracija pa je tako slabio i utjecaj Trsta na istarski poluotok. Tek se u 18. stoljeću jačanjem Trsta kao trgovačkog središta povećavaju i trgovački odnosi grada i zapadne Istre. Razdoblje napoleonskih ratova imalo je za posljedicu integraciju Trsta i poluotoka u okvir jedinstvene državne zajednice kada Trst ujedno postaje i gravitacijsko središte istarskoga poluotoka i tu ulogu zadržava sve do kraja Drugoga svjetskog rata. U svojoj je povijesti Trst bio središte okupljanja hrvatske inteligencije, što se posebno odnosi na razdoblje austrijske uprave kada je u tom gradu djelovao biskup Juraj Dobrila te izlazio narodnoproporodni list *Naša sloga*. Autor u zaključku dijeli odnos stanovnika Istre prema Trstu u nekoliko faza. Prva je svakako antička faza gdje se povezanost ogledala preko trgovačkih putova, zatim slijedi druga faza dekadencije u kojoj odnosi slabe. Treća faza započinje u 18. stoljeću kada se Trst i Istra povezuju na gospodarskom, trgovačkom i prometnom planu, a od konca istoga stoljeća pa sve do kraja Drugog svjetskog rata postoji i administrativno-teritorijalna povezanost. Nakon 1945. Trst stanovnicima Istre predstavlja svojevrsan prozor na zapad.

U petom nas poglavlju autor uvodi u svakodnevni život pazinskih gimnazijalaca koji su svoje školovanje proveli u karlovačkom i zagrebačkom Đačkom internatu nakon što je Pazinska gimnazija ukinuta 1918. zbog pojave španjolske groznice. Đački je internat djelovao prvo u Karlovcu (1919. – 1925.), a zatim u Zagrebu (1925. – 1941.), nakon čega je ukinut zbog političkih promjena. Pomoću memoarskih priloga kojima obiluje ovo poglavlje rekonstruiran je svakodnevni život u internatu. Opisani su dolasci u internat i posjeti rodbini, sadržaj radnih dana, kako su se učenici odmarali i zabavljali, pa čak i načini kažnjavanja. Posebno su zanimljivi dijelovi koji govore o količini i kakvoći hrane te o higijenskim i zdravstvenim uvjetima. Kako je internat djelovao u osjetljivom političkom razdoblju, opisano je i prevladavajuće duhovno ozračje među profesorima i učenicima, ali i nji-

hovi politički nazori. Autor s pravom zaključuje kako je Đački internat u Karlovcu i Zagrebu nastavljatelj kontinuiteta Pazinske gimnazije čija je uloga bila održavanje hrvatskoga jezičnoga, kulturnoga i nacionalnoga identiteta Istre. Na kraju ovoga poglavlja nalaze se tablice koje daju podatke o broju upisanih pitomaca po školskim godinama, njihovom mjestu rođenja, socijalnom statusu te abecedni popis.

U šestom poglavlju autor istražuje pokušaje tajnoga popisivanja stanovništva iz 1939. godine koje su talijanske vlasti provodile na području Istre. Kako se službena hrvatska historiografija vrlo malo bavi popisima istarskih Hrvata uoči Drugoga svjetskog rata, autor se odlučio pozabaviti malo detaljnije tom temom. Istaknuto je kako se ne zna u kojem je talijanskome arhivu pohranjen izvorni materijal, ali je poznata njegova mikrofilmska kopija pohranjena u National Archives u Washingtonu. Autor je utvrdio kako se ne radi o tajnom popisivanju već o detaljnijem istraživanju inojezičnoga pučanstva Istre pomnom pripremom i obradom obiteljskih listova popisa stanovništva iz 1936. u svrhu dobivanja što detaljnijih rezultata o netalijanskom pučanstvu na području Istre. Jasno su vidljive popisne manipulacije, ali uspoređujući rezultate popisa provedenoga u vrijeme talijanske vlasti s onima provedenim u vrijeme Austro-Ugarske autor zaključuje kako je talijanizacijska politika bila neučinkovita.

U završnom poglavlju knjige autor se bavi ljudskim gubicima Istre u Drugom svjetskom ratu i poraću te poratnom egzodusu iz istarskih krajeva prema Italiji. Prvo se polazi od kritičkoga osvrtu o objavljenoj literaturi na tu temu te se zaključuje kako su hrvatska i slovenska literatura neusporedivo siromašnija od talijanske. Valja istaknuti kako je tema o egzodusu na ovim prostorima detabuizirana tek 80-ih godina prošloga stoljeća. Na temelju novih istraživanja autor razmatra pitanje o nasilnom lišavanju života osoba bez ikakva suđenja u razdoblju neposredno nakon kapitulacije Italije te u sklopu završnih ratnih operacija i neposredno nakon njih. Utvrđeno je da je za jednu četvrtinu slučajeva odgovorna jugoslavenska strana. Slijedi kratka analiza egzodusa koji i dalje predstavlja otvoreni problem zbog manipulacija brojem žrtava. Prvi se egzodus dogodio između dvaju svjetskih ratova zbog diskriminacijskih postupaka talijanske vlasti prema lokalnom stanovništvu. Drugi se egzodus odvijao nakon Drugoga svjetskog rata na području koje je Italija izgubila poslijeratnim mirovnim ugovorima. Talijanska i hrvatska historiografija daju različite brojke hrvatskih iseljenika s područja Istre,

što ukazuje na to da ovaj problem treba dodatno istraživati. Egzodusi su svakako izravno utjecali na gospodarske i društvene promjene te izmijenili kulturni identitet Istre.

Knjiga *Istra na raskrižju* predstavlja za svakog povjesničara koji se želi baviti demografijom jednu odskočnu dasku prema daljnjim istraživanjima povijesnih problematika koje nisu do sada na adekvatan način i u dovoljnoj mjeri bile obrađivane, a na koje autor i te kako skreće pažnju u svojem djelu. To se prije svega odnosi na ljudske gubitke i egzodus iz Istre nakon Drugoga svjetskog rata, što automatski povlači za sobom i “pitanje jama”, ali je također skrenuta pozornost i na nedovoljno istraživanje popisa istarskih Hrvata pred početak Drugoga svjetskog rata. Kako donosi zanimljive podatke koji nam daju još bolji uvid u društvene, političke i ekonomske promjene koje su Istru pogađale kroz stoljeća, ova knjiga predstavlja obaveznu literaturu za svakoga zaljubljenika u istarsku prošlost.

Nikša Minić

Antoni Cetnarowicz, *Odrodzenie narodowe w Istrii w latach 1860-1907*, Kraków: Historia Iagellonica, 2010., 264 str.

Knjiga *Narodni preporod u Istri u razdoblju 1860. – 1907.* poljskoga povjesničara Antonija Cetnarowicza izvorno je napisana na poljskom jeziku i, u ovom trenutku, još nije prevedena na hrvatski. Objavljena je u nakladništvu “Historia Iagellonica”, u okviru biblioteke Povijesne studije XIX. stoljeća kao prvi dio opusa posvećenoga, kako sam autor kazuje, nadasve složenim događajima čiji je slijed doveo do buđenja nacionalne svijesti u Istri. Povijest Srednje i Jugoistočne Europe XIX. stoljeća zaokuplja Cetnarowiczevo povjesničarsko djelovanje, o čemu svjedoče knjige (između ostalih, kod nas objavljen *Narodni preporod u Dalmaciji: od slavenstva prema modernoj hrvatskoj i srpskoj nacionalnoj ideji*, Zagreb: Srednja Europa, 2006.) i brojni članci posvećeni upravo nacionalnoj problematici unutar Habsburške Monarhije, posebice hrvatski i slovenski narodni preporod.

Knjiga se proteže na 264 stranice i obuhvaća uvod, sedam poglavlja (od kojih je svako podijeljeno na nejednak broj potpoglavlja), prolog, slikovne dodatke, popis izvora i literature, sažetak napisan na njemačkom jeziku te